

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ա. ՄԱՐՏՈՒՆԻ

ՆՈՐ ՀԱՄԱԼՐՈՒՄ ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅՈՒՄ

ույն թվականի հոկտեմբեր ամսին, Մոսկվայում, փնչպես հայտնի է, տեղի ունեցան ՍՍՄՄ Գիտությունների ակադեմիայի ընտրությունները: Ընտրվեցին 199 նոր ակադեմիկոսներ և ակադեմիայի թղթակից-անդամներ: Գիտությունների ակադեմիայի ուժեղացումը — Սովետական Միության տրոստեություն, գիտության և կուլտուրայի անշեղ վերելքի ցուցանիշն է: Նոր ընտրված ակադեմիկոսների և թղթակից-անդամների շարքում մենք տեսնում ենք մեր Հայրենիքի բոլոր ազգությոնների ներկայացուցիչներին, այդ թվում նաև հայ ժողովրդի զավակներին, որոնց մասին ստորև տալիս ենք մի քանի համառոտ տեղեկություններ.

ՍՍՄՄ Գիտությունների ակադեմիայի պրեզիդենտ Ալեքսանդր Նեսմեյանովը վերջերս ունեցած իր ելույթներից մեկում առանձնապես նշել է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի պրեզիդենտ, աստրոֆիզիկոս Վիկտոր Համբարձումյանի հետազոտությունները, նրանց համաշխարհային արժեքը աստրոֆիզիկայի և աստղային կոսմոգոնիայի (տիեզերածնության) ասպարեզում:

Շատ ուսանելի է ակադ. Վ. Համբարձումյանի ստեղծագործական ուղին: Ահա ձեզ նրա դասախոսական աշխատանքի առաջին

օրը, լենինգրադի համալսարանի լսարաններից մեկում: Զանգից հետո ուսանողները գրավել են իրենց տեղերը և սպասում են պրոֆեսորին: Չի անցնում մի քանի րոպե, երբ կողքի նստարաններից մեկից բարձրանում է մի երիտասարդ, արտաքնապես նման բոլոր ուսանողներին: Քիչ ամոթխած նա մոտենում է ամրիոնին: Առաջանում է ընդհանուր խառնաշփոթություն. ուսանողները շփոթվել էին տեսնելով այդպիսի երիտասարդ պրոֆեսորի: Վ. Համբարձումյանը, հասցրել ձգելով շարքով նստարանների վրա, հանգիստ և վստահ ակսում է իր առաջին դասախոսությունը թեորետիկ (տեսական) աստրոֆիզիկայի մասին:

— Դժվար է մոռանալ, — պատմում է Վ. Համբարձումյանի նախկին աշակերտ, այժմ լենինգրադի համալսարանի պրոֆեսոր Վիկտոր Վիկտորովիչ Սորոկը, — բովանդակությունը խորը և ձևով հասարակ այդ դասախոսությունները: Բայց ամենից շատ մեզ գրավում էր առարկայի նորությունը. տիասական (թեորետիկ) աստրոֆիզիկան շատ երիտասարդ գիտություն էր, և Վիկտոր Համբարձումյանը մեկն էր նրա ստեղծողներից: Այն ժամանակ նա առաջինն էր, որ մտքից տեսական աստրոֆիզիկայի դասավանդումը մեր համալսարանում: Առարկայի երիտասարդությունը ներդաշնակում էր գիտնականի երիտասարդությանը: Պրոֆեսոր Վիկտոր Համբարձումյանը այն ժամանակ հազիվ 27 տարեկան էր:

Վիկտոր Համբարձումյանի աշխատությունները տեսական աստղաֆիզիկայի և աստղաբաշխության ասպարեզում նրան համաշխարհային հռչակ բերեցին. այդ սշխատությունների հիման վրա, 1934 թվականին, առանց դիտարկումների պաշտպանության, նրան շնորհվեց ֆիզիկո-մաթեմատիկական գիտությունների դոկտորի աստիճան:

Անցյալ տարիներ, գիտական-ստեղծագործական որոնումների տարիներ, Համբարձումյանի գիտական հայտնագործությունները անգնահատելի ներդրումներ էին հանդիսանում սովետական աստղաբաշխական գիտության մեջ: 1939 թվականին Վիկտոր Համբարձումյանը ընտրվեց ՍՍՄԿ Գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-անդամ:

Հզոր թափով ծաղկում է սովետական թևերտիկ աստղային ֆիզիկան՝ իրավամբ գրավելով առաջին տեղը աշխարհում: Համբարձումյանի բազմաթիվ աշակերտները՝ դոկտորներ, պրոֆեսորներ, գիտության թեկնածուներ հաջողությամբ են զարգացնում իրենց ուսուցչի գծած նոր ուղղությունը: Զե՛ որ աստղային ֆիզիկան ունի հսկայական գործնական նշանակություն. նա առավել անսխիտ է անդամային մարմինների մեջ կատարվող ֆիզիկական երևույթները և տիեզերքի կազմության ու զարգացման խնդիրները:

«Որպեսզի կարելի լինի իմանալ մարդու բնավորությունը, — ասում է ակադեմիկոս Վ. Համբարձումյանը, — պետք է նրան տեսնել տանը աշխատելիս, ուրախության և վշտի ժամանակ: Որպեսզի կարելի լինի պարզել նյութի հատկությունները, պետք է դիտել նրան ֆիզիկական տարբեր պայմաններում: Գիտնական ֆիզիկոսները, իրենց աշխատանքներում (լաբորատորիաներում) կատարում են ճշգրիտ փորձեր՝ նյութի կազմությունը և կառուցվածքը լուծելու համար: Ջնայած դրան, աշխատանքներում ստացված ֆիզիկական հնարավորությունների շրջանակները մեծ չեն: Ավելի մեծ է պայմանների բազմազանությունը, ասենք օրինակ՝ ջերմությունը, ճնշումը, էլեկտրական դաշտերը և այլն, որոնք տեղի են ունենում երկնային մարմիններում: Եվ աստղային ֆիզիկան է, որ հնարավորություն ունի ուսումնասիրելու նյութի ընթացքը այդպիսի պայմաններում»:

Լուսի ցրման ընթացքը հսկայական դեր է խաղում աստղային մթնոլորտում: Լուսի ցրման պայծառության հաշվարկման խնդիրը շատ է բարդ: Միայն Վ. Համբարձումյան-

նին է հաջողվել գտնել այդ խնդրի միանգամայն հասարակ, միաժամանակ՝ միանգամայն ճիշտ լուծումը: Բայց լուսի ցրման ընթացքները տեղի են ունենում նույնպես երկրային մթնոլորտում, ջրային ավազաններում, տեսադիտական (օպտիկական) գործիքներում: Լուսի ցրման խնդրի լուծումը անհրաժեշտություն է գործնական շատ հարցեր լուծելու համար: Համբարձումյանը այստեղ կիրառեց իր տեսությունը, որը սկզբում մշակվել էր աստղային ֆիզիկայի նպատակների համար՝ երկրի ժողովրդական տնտեսության պահանջով:

Վ. Համբարձումյանի այդ նշանավոր աշխատանքի համար շնորհվեց նրան Ստալինյան մրցանակ:

Համբարձումյանի ղեկավարած Բյուրականի աստղադիտարանում նրան հաջողվեց հայտնաբերել աստղային խմբակցությունների նոր համադրություններ, որոնցից ծնվել էր աստղային նոր կազմավորումներ: Իր հայտնագործումներով սովետական գիտնականը հիմնովին մերժեց որոշ գիտնականների տարածած այն առասպելը, որ իբր տիեզերքը ստեղծվել է միլիարդավոր տարիներ առաջ, կամ, որ՝ տիեզերքը իրենից ներկայացնում է ոչ այլ ինչ, բայց եթե կանգ առած սառածություն, անփոփոխելիություն:

Հիմնվելով բազմաթիվ դիտումների և տեսական հաշվումների վրա, Վ. Համբարձումյանը տվեց զանազան աստղային համակարգությունների տարիքը, որոնք գտնվում են կազմավորման շրջանում և որոնք, Համբարձումյանի ընդգծմամբ՝ «աստղային ասոցիացիաներ» են:

Հայտնի է, որ մյուս աստղերի միջին տարիքը կազմում է մի քանի միլիարդ տարի, այնինչ Համբարձումյանի հայտնաբերած ասոցիացիայի մեջ մտնող աստղերի միջին տարիքը կազմում է միայն մի քանի միլիոն տարի: Դրա հիման վրա Վ. Համբարձումյանը եզրակացրեց, որ աստղերի կազմավորումները Գալակտիկայում այժմ էլ շարունակվում են, և դրանով նա հենց մերժեց մինչև այժմ գոյություն ունեցող բոլոր տեսակետները:

Այս փայլուն հայտնագործման համար Վ. Համբարձումյանին և նրա աշակերտ Բ. Մարգարյանին շնորհվեց առաջին կարգի Ստալինյան մրցանակ:

Անընդգրկելի են ակադեմիկոս Վ. Համբարձումյանի գիտական հետաքրքրության շրջանակները — մշտապես փնտրող, ձեռք բերվածով երբեք չհանգստացող, չափազանց համեստ: Առ այսօր հրատարակվել է

Ակադեմիկոս Վիկտոր Հ. Համբարձումյան

աստղային ֆիզիկայի, աստղային աստղաբաշխությունը և ֆիզիկայի զանազան հարցերին նվիրված նրա ավելի քան 150 աշխատությունները:

Ակադ. Համբարձումյանը մշակել է նաև գազային միգրամատիկայի լուսարձակման տեսությունը, ուսումնասիրել է լույսի կլամման ընդլայնման միջաստղային տարածություններում և այլն: Դժվար է այժմ գտնել աշխարհում շատ ու քիչ լուրջ աստղաբաշխական մի դասագիրք, որ գիտական այս նոր հետազոտությունները մտած չլինեն նրա մեջ: Նրա աշխատություններից շատերը հրատարակվել են ուսանողների և աշխարհի զանազան լեզուներով:

Բյուրականի աստղադիտարանի և նրա ղեկավար Վ. Համբարձումյանի աշխատությունների հիմքում ընկած է ուսական առաջավոր գիտնականների փառավոր տրադիցիան: Եվ դա հասկանալի է. չէ՞ որ նրա մտավոր հայացքի ձևակերպման վրա ամենից շատ ազդեցություն է թողել Լենինգրադի համալսարանը, որը նա լսել է Ա. Ա. Կոստինսկու և Գ. Ա. Տիխոմիրյուխի խորը ու հետաքրքրաշարժ դասախոսությունները: Նրա զրույցները Ա. Ա. Բելո-

պոլսկու հետ Պուլկովյան աստղադիտարանում ասպիրանտական ուսման տարիներին, ուսական գիտության ինքնուրույն արժանիքների հասկանալը, անսահման նվիրվածությունը առաջավոր գիտությանը — իրենց կնիքն են դրել երիտասարդ գիտնականի վրա: Նա առանձնապես հարգանքով է հիշում իր ուսուցիչ՝ ուսա խոշորագույն գիտնական Արիստարխ Ապոլոնովիչ Բելոպոլսկուն:

Սակայն նա սովորել է ոչ միայն Բելոպոլսկուց: Նա սովորել է գիտավոր աստղի ձևի նշանավոր տեսության հիմնադիր Բրեդլիսինի և այլ խոշորագույն ուսական աստղաբաշխների և մաթեմատիկոսների մոտ:

Այստեղ չի կարելի չնշել մի կարևոր գիծ, որը հատկանշական է ուսական գիտնականներին — այդ նրանց նպատակադրումն է. նրանք իրենց գործունեության վրա մըշտապես նայում են որպես ժողովրդին ծառայելու միջոց: Եվ հենց այդ գիծն է, որ խթանում, զարգացնում է սովետական գիտական միտքը: Ռուսական գիտության հիմքի վրա, որի շուրջը համախմբվել են գիտության առաջավոր գործիչները, սովետական գիտությունը դարձել է ամենաառաջավոր գիտությունը աշխարհում:

Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին բռնեց կերպով զարգացավ սովետական գիտությունը: 1943 թվականին Երևանում կազմակերպվեց Հայկական ՍՍԽ Գիտությունների ակադեմիա: Համբարձումյանը դարձավ նրա առաջին իսկական անդամներից մեկը, իսկ 1947 թվականից՝ նրա պրեզիդենտը:

Ենթահիվ իր կազմակերպչական լայն թափին, Վ. Համբարձումյանը ռեսպուբլիկայի գիտահետազոտական ֆինանսատնտեսական աշխատող գիտնականների ուժերը ուղղեց դեպի մեր երկրի շինարարության առաջադրանքների լուծման խնդիրները:

Պրեզիդենտի՝ աշխատանքային յուրաքանչյուր օրը լի է բազմաթիվ հոգսերով: Չնայած իր լրիվ զբաղվածությանը, նա չի մոռանում ժամանակ հատկացնել իր երիտասարդ աշակերտներին: Չէ՞ որ Համբարձումյանն առաջինն է, որ Հայաստանում ստեղծեց աստղաբաշխների մի խումբ, նրանց մեջ ճաշակ և սեր առաջացրեց դեպի երիտասարդ, բայց խոշոր ապագա ունեցող գիտությունը՝ աստղաֆիզիկան:

Սովետական Միության և աշխարհի բոլոր ժայռերից Երևան և Բյուրական հարյուրավոր նախակներ են ասացվում Համբարձումյանի անունով, որոնք խնդրում են ա-

կաղեմիկոսին հայտնելու իր կարծիքը ժամանակակից աստղաբաշխության այս կամ այն հարցի վերաբերյալ: Նրան են դիմում աշխարհի աստղաբաշխները որպես Միջազգային աստղաբաշխական միության վիցի-պրեզիդենտի, որպես Աստղային վիճակագրության և Գալակտիկայի միգամածության հանձնաժողովի անդամի, և ուղղակի՝ որպես ժամանակակից աստղային ֆիզիկայի խոշորագույն մասնագետի: Եվ բոլոր նրանք, ովքեր հետաքրքրվում են աստղաբաշխությանը, անհամբերությամբ սպասում են Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Բյուրականի աստղադիտարանի հաղորդումներին նոր համարի լույս տեսնելուն, որ միշտ լի է Համաբաժնային գիտական նոր մտքերով: Սովետական գիտության մեծ հայրենասեր Վիկտոր Համազասպի Համբարձումյանը հանդիսանում է ՍՍՌՄ Գերագույն Սովետի դեպուտատ, խաղաղության պաշտպանության Սովետական Կոմիտեի անդամ: Հայրենիքի առաջ մատուցած նշանավոր ծառայությունների համար նա պարգևատրվել է Լենինի, Աշխատանքային Կարմիր Դրոշի շքանշաններով և մի քանի մեդալներով: Գիտական գեկուցումներով նա հանդես է եկել Պրազայում և Հոտմում, Ցյուրիխում և Լոնդոնում, Փարիզում և Ստոկհոլմում: Նա համոզիչ կերպով պատմել է սովետական գիտության՝ խաղաղության և իսկական դեմոկրատիայի գիտության խոշորագույն նվաճումների մասին:

Համբարձումյանի մեծ ծառայություններն այժմ նորից արժանացան բարձր գնահատականի: Հայրենիքն իր տաղանդավոր դավակի առաջ չմնաց պարտական. սովետական մարդիկ ուրախությամբ և հպարտության զգացմունքով իմացան ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի ընդհանուր ժողովի հաղորդագրությունից, որ Վիկտոր Համազասպի Համբարձումյանն ընտրվել է ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի իսկական անդամ:

Մեր հասարակայնությունը հալածադատված է, որ ակադ. Վ. Համբարձումյանի առջևում գիտական դեռ շատ նոր հայտնաբերումներ կան, որոնք մեծ փառք են բերելու ինչպես իրեն՝ հեղինակին, այնպես և Սովետական մեր նվիրական Հայրենիքին:

1923 թվականին Մոսկվայի Տեխնիկական բարձրագույն դպրոցում հայտարարվեց մըրցակցություն: Ըստ որում, մրցակցությունը շատ ուժեղ էր՝ 9 հոգի պայքարում էին մեկ

տեղի համար: Դեռևս 17 տարին չըրացած Հովհաննես Լյուդվիգի Կնունյանցը փայլուն կերպով հանձնելով ընդունելության քննությունները, մտնում է Տեխնիկական բարձրագույն դպրոցի քիմիական ֆակուլտետի ուսանողների շարքը:

Հինգ տարի անց, Կնունյանցը ավարտում է բարձրագույն դպրոցը ինժեներ-տեխնիկի աստիճանով և ընդունվում օրգանական քիմիայի ամբիոնում որպես ասպիրանտ: Այդ նշանավոր բարձրագույն ուսումնական հաստատության պատերի ներսում աստիճանաբար աճում է Հովհաննեսը՝ հետազոտվող փոփոխությունների և օրգանական քիմիայի ամբիոնի վարիչի պաշտոնները: 1935 թվականին նա ստանում է գիտությունների թեկնածուի աստիճան: Չորս տարի անց Կնունյանցին շնորհվում է գիտությունների դոկտորի գիտական բարձր աստիճան: Այդ տարիներին էլ Կնունյանցին շնորհվում է նաև օրգանական քիմիայի ամբիոնի պրոֆեսորի կոչում:

Կնունյանցին հետաքրքրում էին օրգանական քիմիայի տարբեր բաժինները: Յուրահատուկ հետաքրքրություն են ներկայացնում նրա հետազոտությունները հակամալարիային նյութերի ուսումնասիրման ասպարեզում: Այդ աշխատանքները, որոնք սկսած են 1930 թվականից, նպատակ ունեն հայտնաբերել մինչ այդ անհայտ «Պլազմոխին» պրեպարատը (պատրաստուկը): «Պլազմոխին» և «Ֆերինա» պատրաստուկների կազմության սահմանման արդյունքից հետո, Կնունյանցը առաջարկում է վերջինիս ինքնօրինակ համադրությունը՝ հիմնված նոր սկզբունքների վրա: Այս եղանակը շուտով նրա կողմից վերամշակվում է և ներդրվում արդյունաբերության մեջ: Ավելի քան 15 տարի է, որ «Օտերին», «Ակրեխին» պատրաստուկները բաց են թողնվում հիվանդների բուժման համար: Կնունյանցի աշխատություններն ու աշխատանքները հազնված են հայրենական տեխնիկայի վերջին խոսքով:

1946 թվականին Հովհաննես Կնունյանցն ընտրվեց ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-անդամ: Այդ բարձր կոչումը հանդիսանում է գիտականի բարեխիղճ աշխատանքների պատշաճ գնահատականը: Սերը դեպի փորձարարությունը, խստապահանջությունը աշխատանքի նկատմամբ, հետևողականությունը փորձի նկատմամբ—ահա՛ Կնունյանցի հիմնական հատկանիշները:

Տեսական քիմիայի խորը մասնագետ Հ. Լ. Կնունյանցը միաժամանակ հետաքրքրվել է նաև կիրառական քիմիայով: Նա լավ գիտի

Ակադեմիկոս Հովհաննես Լ. Կնունյանց

արդյունաբերության պահանջները: Այդ մասին են խոսում գյուտերի համար նրա ստացած տասնյակ հեղինակային իրավունքները:

«Ի դեմս Կնունյանցի,— ասում է ակադ. Վ. Մ. Ռոդիոնովը, մենք ունենք օրգանական քիմիայի սինթեզի փայլուն մի վարպետ, որն ընթանում է մեր լավագույն սինթեզիստների փառապանծ ուղիով»:

Բարձրագույն դպրոցն ավարտելուց հետո, հաջորդող քսանհինգ տարվա ընթացքում, նա շատ բան է արել: Նրա սպագրած բազմաթիվ աշխատությունները բնութագրում են Կնունյանցին որպես ստեղծագործող հետազոտողի, աշխատասեր և փայլուն փորձարկուի և խորը մտածողի: Հաջողությամբ շարունակելով իր ուսուցիչների և նախորդների դորձը, նա պատվով է պաշտպանում ուս. քիմիկոսների փառապանծ տրադիցիաները: 1943 թվականին բժշկական նոր պատրաստուկի միջոցներ մշակելու համար Հովհաննես Կնունյանցին շնորհվեց Ստալինյան մրցանակ:

Իր գիտական-հետազոտական և մանկավարժական աշխատանքների հետ միասին, Կնունյանցը մասնակցում է հասարակական աշխատանքներին. նա հանդիսանում է Վ. Մ.

Մենդելեևի անվան Համամիութենական քիմիական ընկերության նախագահության անդամ և Բժշկական ընկերության տեղեկաթերթի խմբագիր:

1947 թվականին Հովհաննես Կնունյանցին, օրգանական քիմիայի ասպարեզում կատարած նվաճումների համար նորից շնորհվեց Ստալինյան մրցանակ: Այժմ Կնունյանցը արժանացավ դարձյալ բարձր պատվի: Նա ընտրվեց որպես ՍՍՄՄ Գիտությունների ակադեմիայի իսկական անդամ:

Շրջապատված սովետական ժողովրդի, հարգատ պետության հոգատարությամբ, նա շատ բան է տվել մեր հայրենական գիտությանը և մեր քիմիական արդյունաբերությանը:

Նա գտնվում է իր ստեղծագործական ուժերի ծաղկման շրջանում և մենք իրավունք ունենք նրանից սպասելու նոր և արժեքավոր աշխատանքներ:

Ավիացիոն արդյունաբերության կոնստրուկտոր Արտեմ Իվանի Միկոյանի ՍՍՄՄ Գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-անդամ ընտրվելու կապակցությամբ այցելեցինք նրան: Մեր խնդրանքով նա պատմեց իր կենսագրությունից մի քանի դրվագներ, որոնք անհրաժեշտ ենք համարում բերել ստորև:

«Երեսուն տարի առաջ, երբ ես դեռ երիտասարդ էի և գտնվում էի իմ ծննդավայր Սանահին գյուղում, հաճախ տեսնում էի՝ թե ինչպե՛ս են ճախրում մեր լեռների հզոր արծիվները, ինչպե՛ս են պտտվում ոչխարի հոտերի շուրջը և հաճախ զոհեր տանում նրանցից: Այդ ժամանակ ես սարսափով ու նախանձով էի հետևում այդ հսկա թռչուններին. իմ մանկական երևակայության մեջ ծնվում էին անիրագործելի երազներ, առաջանում էին անլուծելի հարցեր:— Ա՛խ, ի՞նչ կլինեի, թե թևեր պատրաստեի,— մտածում էի ես,— երկինք բարձրանալի և պաշարի մեջ մտնի երկնքի այդ հպարտ տիրակալների հետ:

Մի անգամ մեր գյուղում տեղի ունեցավ հետաքրքիր մի միջադեպ, որը երբեք ես չեմ կարող մոռանալ. կեսօրին, գյուղի վրայով, դրդյունով անցավ ինչ-որ թռչնավոր մի բան և վայրէջք կատարեց գյուղից ո՛չ շատ հեռու՝ Սանահինի սարահարթի վրա: Գյուղի ողջ բնակչությունը շտապեց վայրէջքի վայրը: Մարգագետնի վրա, թևերը տարածած նստել էր ինչ-որ հրաշք թռչուն՝ ձողերով, տախտակներով և ճուպաններով պատրաստված— այդ ինքնաթիռ էր, որ նոր էր երևում մեր

կողմերում: Մեր գյուղի բնակիչները հավաքված զարմանքով դիտում էին նրան: Նա ևս, ջօր նստած ինքնաթիռի մոտ, լարված ուշադրությամբ, հետևում էի մեքենայի վերանորոգմանը:— Ահա այդ ժամանակից սկսած իմ հոգու մեջ առաջացավ անզուսպ մի սեր ղեպի ավիացիան:

13 տարեկան տղա էի, երբ թողեցի հայրենի գյուղս և սովորել սկսեցի նախ Թբիլիսիում, ապա՝ Ռոստովում և Մոսկվայում: Ավիացիայի նկատմամբ ունեցած իմ ձգտումը այդ տարիներին ինձ հանդիսաւ չէր տալիս, մինչև որ իրականացավ իմ երազները. 1931 թվականին ես ընդունվեցի Մոսկվայի ժողովրդական անվան օդաչուական ակադեմիան, և իմ ամբողջ էությունս նվիրված, սկսեցի սովորել իմ սիրած գործը:

Դեռևս ակադեմիայի ունկնդիր էի, մասնակցեցի մարդական ինքնաթիռների մոզելի (կադավարի) մրցակցությանը: Իմ նախագծով պատրաստվեց «Հոկտեմբերիկ» ինքնաթիռը. այդ իմ առաջնեկն էր, որի մեջ մարմնացել էր ակադեմիայում ստացած իմ գիտելիքների ողջ իմացությունը:

Ավարտելով ակադեմիան, ես սկսեցի աշխատել ինքնաթիռաշինության գործարանի կոնստրուկտորական (կոնստրուկտորական) բաժնում: Մեր ամբողջ երկրին քաջ հայտնի է ինքնաթիռաշինարար Պոլիկարպովը. ես նրան եմ պարտական իմ գիտություն, գործնական նորարարությանը, նա օգնել է ինձ իմ գործունեության ողջ ընթացքում:

1939 թվականին ինձ առաջ քաշեցին խոշորագույն ինքնաթիռաշինական գործարանի նախագծային դրասենյակի ղեկավարի պաշտոնով: Այստեղ պատրաստվեց իմ առաջին կործանիչը՝ «ՄԻԿ—1»-ը: Այն ժամանակ այդ մեքենան իր ընթացքի արագությամբ գերազանցում էր մինչև այդ եղած բոլոր կործանիչ ինքնաթիռներին: Այդ մեքենան սովետական օդաչուները հաջողությամբ էին օգտագործում Հայրենական պատերազմի սկզբնական տարիներին:

1941 թվականին նոր տիպի ինքնաթիռներ ստեղծելու համար ինձ շնորհվեց Ստալինյան մրցանակ: Մրցանակներ շահեցի հետագա չորս մրցանակաբաշխության ժամանակ ևս:

Վերջերս, երկար բացակայությունից հետո, ես եղա Մոսկվայի Հայաստանում, հայրենի Սանահին գյուղում: Նա անցա մեր ամբողջ արևմտահայ Հայաստանով, շնչեցի նրա մաքուր օդը, որով շնչել են մեր պապերն ու հայրերը:

ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի
ընդակից-անդամ Արտեմ Ի. Միկոյան

Մենք Արտեմ Միկոյանից բաժանվեցինք մեծ բավականությամբ. նա անցել է կյանքի փառավոր ուղի—Սանահինի աղքատ գյուղացու զավակից մինչև փառապանծ սովետական ավիացիայի գյուտարար և հինգ անգամ արժանացել Ստալինյան մրցանակի:

Սովետական Միությունն այժմ ավիացիայի խոշորագույն երկիր է: Մեր բոլոր ռեսպուբլիկաները, մեր բոլոր խոշոր քաղաքները, հեռավոր շրջաններն իրար հետ կապված են քաղաքացիական ավիացիայի օդային գծերով, իսկ դրանում քիչ չէ Արտեմ Միկոյանի ծառայությունը:

ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-անդամ է ընտրվել երկրի ամենաերիտասարդ պրոֆեսոր-դոկտորը՝ Սերգեյ Մերգելյանը: Նա սովետական դիտականների ընտանիքն է մտել որպես երիտասարդ տաղանդ, որի մեջ հրաշալի զուգորդվել են մաթեմատիկական խորունկ ընդունակությունները՝ մեծ համեստության և բացառիկ աշխատասիրության հետ:

ՍՍՄ Գիտությունների ակադեմիայի
քոթակից-անդամ Մերգել Մ. Մերգելյան

Նրա կենսագրության մեջ տարօրինակ ոչինչ չկա. նա մեկն է սովետական արևի տակ մեծացած հազարավոր երիտասարդներից: Նրա ընդունակությունները դրսևորվում են շատ վաղուց, այն ժամանակ, երբ նա գտնվում էր Երևանի Մուսկյանի անվան դպրոցի 8-րդ դասարանում. տասնամյա դպրոցներում սովորող աշակերտների համար կազմակերպված էր ռեսպուբլիկական մաթեմատիկական մրցակցություն: Նա գրավում է առաջին տեղը և նվաճում չեմպիոնի մրցանակը: Ժամանակից շուտ ավարտելով դպրոցը, Մերգելը մի անգամից ընդունվում է Երևանի Պետական համալսարանի ֆիզիկո-մաթեմատիկական ֆակուլտետի 2-րդ կուրսը:

Պրոֆ. Շահինյանի խնամոտ ձեռքի տակ դարգանում են Մերգելյանի ընդունակությունները: Շահինյանն իր սիրելի աշակերտին ուղղում է դեպի ժամանակակից մաթեմատիկայի այնպիսի խնդիրների վրա, որոնք կարևոր նշանակություն ունեն այժմ: Շահինյանը ուսանողությանը հանձնարարում է չլուծված այնպիսի խնդիրներ, որոնց լուծման համար անհրաժեշտ էր մտքի ինքնու-

րույնություն և աշխատասիրություն: Խնդիրների լուծման ժամանակ նա երիտասարդներին երբեք չի պարտադրում գոյություն ունեցող մեթոդները, այլ լրիվ հնարավորություն է տալիս՝ թափանցելու մաթեմատիկայի գաղտնիքների մեջ:

1947 թվականին Ս. Մերգելյանը գերազանց գնահատականով ավարտում է Երևանի Վ. Մ. Մուրտուլի անվան Պետական համալսարանի ֆիզիկո-մաթեմատիկական ֆակուլտետը և ընդունվում Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի մաթեմատիկական ինստիտուտի ասպիրանտուրան: Սակայն Մերգելյանը Երևանում երկար չի մնում. պրոֆ. Շահինյանը պրեզիդենտ Վ. Համբարձումյանի հետ ունեցած իր տեսակցություններից մեկի ժամանակ ծանոթացնում է նրան իր աշակերտի մաթեմատիկական ընդունակությունների հետ և խնդրում է իր ասպիրանտին գործուղել Մոսկվա՝ կատարելագործման համար:

Մերգել Մերգելյանին շուտով մենք տեսնում ենք Մոսկվայի Մաթեմատիկական ինստիտուտի ասպիրանտուրայում: Մեկ տարուց ավելի կարճ ժամանակում նա հանձնում է թեկնածուական քննությունները, միաժամանակ զբաղվելով մաթեմատիկայի մեջ եղած մի բարդ հարցով՝ «Լավագույն մոտավորությունների կոմպլեքսային փոփոխությունները» և ստանում հաջող արդյունքներ: «Տված ֆունկցիայի մոտավոր փոփոխականություն» հարցը միջանկյալ ֆունկցիաների միջոցով ունի ո՛չ միայն տեսական հետաքրքրություն, այլև հսկայական գործնական նշանակություն, հատկապես ներկայիս հաշվառամային տեխնիկայի հսկայական թափի ժամանակ: Ուսումնասիրության արդյունքը Մերգելյանը ձևակերպում է և ներկայացնում Վ. Ա. Ստեկլովի անվան մաթեմատիկայի ինստիտուտի գիտական խորհրդի քննարկմանը՝ ֆիզիկո-մաթեմատիկական գիտությունների թեկնածուի աստիճան ստանալու համար: Մերգելյանի այս աշխատանքները ղեկավարել է ակադեմիկոս Մ. Վ. Կելդիշը: Դիսերտացիան տրվում է պաշտպանության 1949 թվականի փետրվարի 17-ին: Ակադեմիկոս Վինոգրադովի նախագահությամբ տեղի ունեցող գիտական խորհրդին դիսերտացիայի պաշտպանությանը մասնակցում են Սովետական Միության բոլոր խոշոր մաթեմատիկոսները: Օպոնենտները բարձր գնահատական տալով Մերգելյանի աշխատանքին, հարց են հարուցում գիտական խորհրդի առաջ շնորհելու նրան ո՛չ թե ֆիզիկո-

մաթեմատիկական Գիտությունների թեկնածուի, այլ դոկտորի աստիճան: Շուտով Մերգեյանը ստանում է գիտության դոկտորի ատենադատ և պրոֆեսորի դիպլոմ: Այդ թվականին Մերգեյանը ընդամենը 21 տարեկան էր:

1949 թվականից հետո անցել է 4 տարի: Մերգեյանի ստեղծագործական ունակություններն աճել, մեծացել են: Նրա առաջին հաջողությունները ո՛չ միայն չեն հանգրստացրել երիտասարդ գիտնականին, այլ, ընդհակառակը, ավելի են ոգևորում նրան:

Ուսումնասիրության ընթացքում օգտագործելով սովետական նշանավոր մաթեմատիկոսներ Մ. Ա. Լավրենտևի և Մ. Վ. Կելդիշի մեթոդները, Մերգեյանն ավելի է առաջ շարժում լավագույն մոտավորությունների թեորիան: Նա միաժամանակ ուսումնասիրում է փոփոխական կոմպլեքսի հավասարադրո մոտավորությունների ֆունկցիաների պրոբլեմը:

Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայում իր կատարած գիտա-հետազոտական աշխատանքներից բացի Ս. Մերգեյանը դասախոսում է Նրեանի Պետական համալսարանում: Նա այստեղ կարողացել է իր շուրջը համախմբել երիտասարդ շնորհալի ուժերի:

Մեր Հայրենիքը միշտ էլ երախտագետ է իր որդիների ծառայությունների նկատմամբ. ՍՍՌՄ Մինիստրների Սովետի որոշմամբ, Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Մաթեմատիկական և տեխնիկայի սեկտորի ավագ գիտական աշխատակից Սերգեյ Մկրտչի Մերգեյանին «Ֆունկցիաների կոնստրուկտիվ տեսության մի քանի հարցերը» աշխատության համար շնորհվում է Ստալինյան մրցանակ: (Մերգեյանի մերցանակ շահած այս աշխատությունը հրատարակվել է «ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի Վ. Ա. Ստեկլովի անվան մաթեմատիկական ինստիտուտի աշխատություններ»-ի մեջ):

ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-անդամ Ս. Մերգեյանն այժմ 25 տարեկան է: Սովետական երիտասարդ գիտնականը դեռ շատ պիտի հարստացնի հայրենական գիտություն իր հայտնաբերումներով:

Նշանավոր գիտնականների շարքում, ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-անդամ է ընտրվել պրոֆեսոր-դոկտոր Ն. Մ. Սիսակյանը, որ հանդիսանում է ՍՍՌՄ Գի-

ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի
թղթակից-անդամ պրոֆ.-դոկտ.
Նորայր Մ. Սիսակյան

տությունների ակադեմիայի Բախի անվան բիրոբիմիայի ինստիտուտի դիրեկտորի տեղակալը և ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի նախագահության գիտական քարտուղարներից մեկը:

Նորայր Մարտիրոսի Սիսակյանը ծնվել է 1907 թվականին Հայաստանի Աշտարակ գյուղում, գյուղացու ընտանիքում: Բարձրագույն կրթությունը նա ստացել է Տիմիրյազևի անվան Գյուղատնտեսական ակադեմիայում: 1932 թվականին ավարտելով բարձրագույն ուսումնական հաստատությունը, Սիսակյանը մտնում է ակադեմիկոս Պրյանիշկովի անվան ասպիրանտուրան: Ասպիրանտուրան և հաջողությամբ ավարտելով, մտնում է դոկտորանտուրա՝ մասնագիտանալով բույսերի բիրոբիմիայի մեջ՝ աշակերտելով աշխարհահռչակ բիրոբիմիկ ակադեմիկոս Բախին: Հաջող աշխատանքի արդյունքն այն է լինում, որ նա 1940 թվականին փայլուն ձեվով պաշտպանում է իր դոկտորական դիսերտացիան՝ թեմա ունենալով «Նրաշտադիմացվուն կուլտուրական բույսերի բիրոբիմիական բնութագրությունը»:

Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի հիմնադրման կապակցությամբ, պրոֆ. Սիսակյանն ընտրվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-անդամ: 1946 թվականին, պրոֆ. Սիսակյանի անմիջական մասնակցությամբ Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Գինեգործության և խաղողագործության ինստիտուտին կից առաջին անգամ մեր ռեսպուբլիկայում կազմակերպվում է բույսերի բիոքիմիական լաբորատորիա, որն զբաղվում է խաղողի բիոքիմիայի հարցերով:

Իր մասնագիտությամբ պրոֆ. Սիսակյանը հրատարակել է ավելի քան 100 ուսումնասիրություն: Բուսագիտության ասպարեզում նրա կատարած արժեքավոր հետազոտությունների համար նրան շնորհվել են Մեչնիկովի և Բախի անվան մրցանակներ:

Վերջին տարիներս պրոֆ. Սիսակյանը բեղուն ձևով աշխատում է բիոքիմիայի առեղծվածային մի քանի հարցերի ուսումնասիրությամբ: Այդ ուսումնասիրության արդյունքներն ամփոփված են նրա «Պրոտոպլազմային կառույցների խմորվող գործառնությունը» խորագիրը կրող աշխատությունում: Այդ արժեքավոր աշխատության համար նրան շնորհվել է Ստալինյան մրցանակ: Նշված աշխատությունն ունի տեսական կարևոր նշանակություն և խո-

շոր ներդրում է հայրենական բիոքիմիական գիտության ասպարեզում: Միաժամանակ, պրոֆ. Սիսակյանը զբաղվում է այնպիսի կարևոր և գործնական հարցերի մշակումով, ինչպիսին կոնյակի հնացման ընթացքն է, ինչպես և՛ գինեգործության հարցերով: Պրոֆ. Սիսակյանը նաև հասարակական ակտիվ գործիչ է: Նա խոշոր ուշադրություն է դարձնում երիտասարդ մասնագետներ պատրաստելու գործին՝ լինելով միաժամանակ ղեկավարը ասպիրանտների և դոկտորների: Նրա աշակերտներից շատերն աշխատում են Հայաստանում, Վրաստանում և Մոսկվայում:

Մեզ մոտ հրաշալի հնարավորություններ կան Սովետական Միության բոլոր ժողովուրդների ստեղծագործական ուժերի բաղմակողմանի զարգացման ու բարգավաճման համար: Աղգային կադրերի աճման ու զարգացման ցայտուն օրինակներն են հանդիսանում ակադեմիկոսներ Համբարձումյանի և Կնունյանցի և ակադեմիայի թղթակից-անդամներ Միկոյանի, Մերգելյանի, Սիսակյանի, ինչպես և Սովետական Հայրենիքի շատ և շատ գիտնականների աննախընթաց հաջողությունները:

